

Ο 71χρονος παριζιάνος πολιτικός επιστήμονας, φιλόσοφος και ιστορικός εξετάζει την επιρροή της συνωμοσιολογικής πρακτικής στις δυτικές κοινωνίες

ΓΡΑΦΕΙ Ο ΝΙΚΟΣ ΚΟΥΜΟΥΛΛΗΣ

Ισως είναι ο πλέον ειδικευμένος επιστήμονας στην Ευρώπη γύρω από τη συνωμοσιολογία. Ο Πιερ-Αντρέ Ταγκιέφ στο έκτο του δοκίμιο που έχει μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα και έχει ως αντικείμενο μελέτης τις διαστάσεις των συνωμοσιολογικών αφηγήσεων κάνει μια διαδρομή στις αιτίες που τις γεννούν. Παράλληλα δημιουργεί έναν οδικό χάρτη μέσα από ορισμένα τρανταχτά παραδείγματα, που ξεκινούν πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και φτάνουν έως τις μέρες μας.

Στη σημερινή εποχή της ύστερης νεωτερικότητας παρατηρείται κάθετη άνοδος των αβεβαιοτήτων και των φόβων που αυτές προκαλούν. Το γεγονός ότι οι φόβοι αυτοί μεταδίδονται τάχιστα, σε αληθινό σχεδόν

Τα τελευταία χρόνια οι θεωρίες συνωμοσίας έχουν γίνει κοινωνικά «φυσιολογικές», αποδεκτές πολιτισμικά

χρόνο μέσω των κοινωνικών δικτύων κυρίως, καθιστά τη συγκυρία ευνοϊκή ως προς τον πολλαπλασιασμό των συνωμοσιολογικών θεωριών. Οσο παραληρηματικές και αν μοιάζουν, δίνουν νόημα σε μια αλυσιδα γεγονότων. Πολλοί συνάνθρωποί μας αποφεύγουν έτσι το τρομακτικό θέμα ενός κατακερματισμένου, ασταθούς κόσμου.

Σημάδι των καιρών

Τα τελευταία χρόνια οι θεωρίες συνωμοσίας έχουν γίνει κοινωνικά «φυσιολογικές», αποδεκτές πολιτισμικά. Επικίνδυνο σημάδι των καιρών. Το συνωμοσιολογικό σχήμα «εξηγεί»

τα ιστορικά γεγονότα ως μια ακολουθία συνειδητών προθέσεων. Είναι οι περίφημες ενδείξεις που ποτέ δεν λανθάνουν. Ο Καρλ Πόπερ στο κεφαλαίωδες έργο του «Η ανοικτή κοινωνία και οι εχθροί της» (1945) περιέγραψε με σαφήνεια τη «συνωμοσιολογική θεωρία της κοινωνίας». Αντιπαράθετε την επεξηγηματική αντίληψη των κοινωνικών επιστημών, που στόχο έχουν την πρόοδο, με τη συνωμοσιολογική συνείδηση. Σύμφωνα με την τελευταία: «Η εξήγηση ενός κοινωνικού φαινομένου συνίσταται στην αποκάλυψη ατόμων ή ομάδων που έχουν άμεσο συμφέρον από το αποτέλεσμα ενός συγκεκριμένου γεγονότος. Το οποίο σχεδίασαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να συμβεί». Μια

ψευδο-κοινωνιολογία δηλαδή και κατά φαντασίαν πολιτική επιστήμη.

Ο Μαξ Βέμπερ με το παράδοξο των συνεπειών είχε προειδοποιήσει πως «η πολιτική δραστηριότητα σπανίως αντιστοιχεί στην αρχική πρόθεση». Η θεωρία της συνωμοσίας αποφαίνεται emphaticά ότι κάθε βλέψη πραγματοποιείται. Μια λαϊκή θεώρηση που συχνά παίρνει τη μορφή υπερβατικής πίστης, που εξηγεί τα πάντα με όρους συμφέροντος. Όλες οι συνωμοσιολογικές μηχανοραφίες εκκινούν από κάποια κατασκευαί αιτίου - αιτιατού. Οι δύο μείζονες προσεγγίσεις της αιτιώδους επαγωγής είναι το εμπειρικό μοντέλο της συμμεταβολής, καθώς και το κατιανής καταγωγής μοντέλο της αιτιώδους δύναμης. Σ' αυτή την

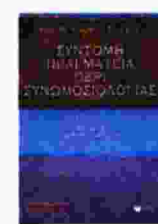
περίπτωση η αιτία δεν είναι η αναγκαία αιτία του αποτελέσματος, αλλά συνιστά μια διαδικασία που παράγει αποτέλεσμα. Στα συνωμοσιολογικά επιχειρήματα βρίσκουμε μια γενική πλάνη πρόθεσης. Μια σύγχυση μεταξύ των φυσικών και διανοητικών γεγονότων. Σε κατάσταση οξείας κρίσης η κοινωνία γίνεται δυσανάγνωστη στα μέλη της. Φαίνεται ακατανόητη. Το αόριστο γ' πρόσωπο μιας διεθνούς ομάδας με διαβολικές προθέσεις μπορεί να «σηκώσει» το ανάθεμα του κόσμου. Ο «λαός» αθρώνεται, εξαγνίζεται συνολικά. Λαμβάνεται ως μία και αδιαίρετη μάζα. Πα' όλα αυτά γνωρίζει μέχρι κεραίας τις «πομπές» των άλλων. Συνήθως είναι οι ξένοι λαοί γενικά, που τυγχάνουν άλλου θρησκευάτος και κυρίως που είναι ταυτισμένοι με στερεότυπα και «μισπτές» μειονότητες.

Ο λεπτός διαχωρισμός

Οι συνωμοσιολόγοι απαντούν σε ένα και μοναδικό ερώτημα: Γιατί συμβαίνουν τα γεγονότα; Το 1963 ο Ρίτσαρντ Χοφστάντερ τόνιζε τα εξής: «Το διακριτικό γνώρισμα του παρανοϊκού ύφους δεν είναι ότι οι εκπρόσωποί του βλέπουν παντού δολοπλοκίες. Αλλά ότι στα μάτια τους η «μεγάλη» συνωμοσία είναι η κινητήρια δύναμη της Ιστορίας». Οφείλουμε εδώ να κάνουμε έναν λεπτό διαχωρισμό. Η πολιτική εξουσία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη δολοπλοκία. Συνωμοσίες με σκοπό την αρπαγή αρχηγικών θώκων ή βασιλικών θρόνων παλιότερα υπήρχαν ανέκαθεν. Ο Ταγκιέφ βάζει εδώ μια λεπτή κόκκινη γραμμή ανά-

μεσα στον υγιή σκεπτικισμό και στις έμμενες ιδέες της εύκολης δαιμονοποίησης. Η κοινωνική κριτική πρέπει να διαχωρίζεται από τον ευτελισμό της συνωμοσίας.

Μια παρεμφερής έννοια με τη συνωμοσιολογία είναι η θεωρία συνωμοσίας. Ακούγεται συνέχεια τόσο από τα ΜΜΕ όσο από πολιτικούς και διανοούμενους. Υποτίθεται ότι εκθέτει τους λόγους για τους οποίους, μέσα σε ένα ιστορικό πλαίσιο, συμβαίνουν πράγματα. Η καταγγελία της φανταστικής συνωμοσίας είναι περισσότερο ή λιγότερο αληθοφανής, καθώς παραθέτει μια σειρά αληθοφανών ενδείξεων. Κατά τον Ταγκιέφ, ο καθηγητής Γλωσσολογίας και Φιλοσοφίας του MIT Νόαμ Τσόμσκι θεωρεί δεδομένη τη χειραγώγηση των πολιτών από «σκοτεινές δυνάμεις». Κατηγορεί τους αντιπάλους του με τον ίδιο τρόπο που τον μέμφονται κι εκείνοι. Αντίθετα, όπως υποστηρίζει ο Ταγκιέφ, η Σχολή της Φρανκφούρτης και της κριτικής θεωρίας, δεν υπέκυψε στον πειρασμό της συνωμοσίας. Ανέλυσε σε βάθος τον προπαγανδιστικό λόγο.

Pierre - Andre Taguieff
ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΠΕΡΙ ΣΥΝΩΜΟΣΙΟΛΟΓΙΑΣ
Μτφ. Σώτη Τριανταφύλλου, εκδ. Πατάκη, 2016, σελ. 382
Τιμή: 16 ευρώ

Κύριο αντικείμενο των ερευνών του 71χρονου Πιερ-Αντρέ Ταγκιέφ είναι η μελέτη των φαινομένων του ρατσισμού, του εθνικισμού, του αντισημιτισμού, του λαϊκισμού, μέσα από τα οποία έφτασε στην ανάλυση των προκαταλήψεων και της συνωμοσιολογίας

Πιερ-Αντρέ Ταγκιέφ

Ο Διάβολος και η υπερβατική πίστη της συνωμοσίας

Πνεύμα αντιλογίας

Στη σφαίρα της μαγικο-αστυνομικής σκέψης

Στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες το κριτικό πνεύμα, συνθήκη της προόδου της γνώσης, έχει δυστυχώς φθαρεί. Τη θέση του έχει πάρει ένα στείρο πνεύμα αντιλογίας. Το ύφος της συνωμοσιολογικής σκέψης συνίσταται στην αναζήτηση ευκαιριακών ενόχων και στην προώθηση μιας αιτιώδους «εναλλακτικής» ερμηνείας για οτιδήποτε ξαφνικό, ενοχλητικό ή καταστροφικό. Εξάλλου, όπως σημειώνει ο κοινωνικός ψυχολόγος Σερζ Μοσκοβισί, «διαχρονικά η κοινωνική συνθήκη για τη συνωμοσιολογική λογική είναι η σταθερότητα. Η αρμονία όπως την αντιλαμβάνεται στο φαντασιακό της. Οποιαδήποτε άσχημη αλλαγή είναι προϊόν εξωτερικών κακόβουλων

δυνάμεων». Από το κυνήγι των μαγισσών, τη Γαλλική Επανάσταση, τους εβραίους «υπονομευτές» των εθνών, τον μύθο των Ιλιουμινάτι, τον Ντομινίκ Στρος-Καν, τη δολοφονία Κένεντι, τους Δίδυμους Πύργους, το ISIS, με την κάθε περίπτωση να εξετάζεται διαφορετικά φυσικά, ο συνωμοσιολογικός νους πιστεύει ότι όλοι οι «κρατούντες», αλλά και οι «αποδομιστές» είναι τυφλά υποκείμενα. Ο κύκλος των υποψιών μεγαλώνει και κονιορτοποιεί την απόδειξη. Εκουμε περάσει στη σφαίρα της μαγικο-αστυνομικής σκέψης, στον πόλεμο των φαντασμάτων, που έλεγε και ο Μανές Σπέρμπερ. Καιρός να ξεφύγουμε απ' αυτόν τον φαύλο κύκλο.